

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1995 m. sausio mėn. 7 d. / January 7, 1995

Nr. 4(1)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Siaubo paunksnyje

Mums lietuviams visada po Kalėdų šventės bus Sausio 13-oji. Po taikos žemėje šventės — siaubo žemėje diena. Ir tai ne istorinis prisiminimas; tai, kas Vilniuje dėjosi 1991 metų sausio 13-osios naktį, diena iš dienos dedasi Grozny mieste, Četėnijoje. Tik tai, kas Vilniuje truko valandas, čia vystosi dienomis ir savaitėmis.

Ir Vilniaus, ir Grozny žudynės buvo planuotos kaip pamokos imperijos nepaklusniesiems. Valstybės jėga smogia triuškinanti smūgiu, tiems, kurie drįsta kalbėti apie savarankišką gyvenimą. Uniformuoti žudikai išvaiko minią ir uždaro imperijai pavojingą pokalbį. Aišku, ir geriausi planai išyra. Vilniuje prie Radijo ir televizijos bokšto dainuojantys žmonės pasirodė stipresni už tankus. Minia neišlakstė slėptis. Žmonių srovės upėmis Vilniuje plaukė prie parlamento rūmų, kurie tuo metu tapo Lietuvos ateities simboliu.

Vaidai iš Grozny miesto šurpūs: moterys stovi ant kelio prieš tankus, četėnai kariai šoka liūdesio šoki, apraudodami kritusius draugus, berniukas kruvinu veidu šaukiasi tėvų. Kenčia ne vien žudomieji, bet ir žudikai; kokie jauni tie rusų kareivukai — četėnų belaisviai, koks skausmingas suanglėjusio tankisto gestas toje fotografijoje, kuri buvo pasaulio dienraščių pirmajame puslapyje.

Ir vėl pasaulis stebi sužvėrėjusią Rusiją ir keistai pasyviuosius vadus. Pasauliui juk Vilniaus žudynių režisierius Mykolas Sergejus Gorbaciovas buvo didelis taikos mylėtojas, Nobelio taikos premijos laureatas. Četėnijos baisybių režisierius yra mūsų buvęs draugas Boris Jelcinas, kuris taip iškalbiai kvietė jaunus rusus kareivius nešaudyti į beginklius lietuviuosius (ir už tą paramą Lietuvai jos labai sunkiomis valandomis

jis bus gražiai minimas kiekvieną kartą kai prisiminsime sausio 13-ąją). Ir šis didelis žmogus dabar nusileidžia iki melagystės. Panašiai, kaip Gorbaciovas dėjosi nepatenkintas, kad jam niekas nepasakęs apie tai, kas dedasi Vilniuje, taip ir Jelcinas Rusijos televizijoje reiškia nepasitenkinimą, kad aviacija nepaklūsta jo įsakymui sustabdyti bombardavimą. Tuo pačiu metu, kai jauni rusai tankistai miršta liepsnose savo ugnies sarkofaguose, Jelcinas atskraidina Četėnijos Buro kevičių, kuris paskelbia vadovaujant naujai Četėnijos gelbėjimo vyriausybei.

Kokios mintys kyla šitame siaubo paunksnyje? Apmastydami tiesiog tragišką Boris Jelcino kritimą iš šviesos ir blogio tamsą, tegalime tik apgailėti, sakydami, kad principai svarbesni negu asmenybės. Galima rinktis principus (kaip tai daro daugelis tų, kurie drįsta Maskvoje protestuoti prieš četėnų žudymą) arba pasiduoti kitoms jėgoms, kaip padarė Jelcinas. Ten, kur atmetami argumentai, panaudojamas kumštis. Principas siūlo kitą tvarką valstybei, kuri tebėra grindžiama smurto struktūromis. Principo tvarka kyla iš žmonių laisvo apsisprendimo ir savitarpio susikalbėjimo. Išliekanti, patvari tvarka, todėl, kad pagrįsta ne asmenybėmis, bet kuo nors aukščiau. Kaip tokia tvarka veikia, galime matyti šiomis dienomis mūsų Amerikoje, kurioje dideli, tiesiog viešojo gyvenimo kryptį pasukantys, pasikeitimai vyksta tvarkingai, ne tik be smurto, bet net ir be apmaudo ir dantų griežimo.

Susimąstę smurto paunksnyje, esame dėkingi tiems, kurie stovėjo Vilniuje prie Radijo ir televizijos bokšto, kurie bėgo į parlamentą aikštę, kurie sutiko į baisų

„Penktas: NEŽUDYK“

„I laisvę“ fondo konkursą
laimėjęs romanas

VYTAUTAS A. JONYNAS

• Birutė Pečiokaite-Adomėnienė. **PENKTAS: NEŽUDYK**. Istorinis romanas. Kaunas: „I laisvę“ fondas, 1994. Dailininkas — Justas Tolvaišis. 270 puslapių. Gaunama pas A. Pargauską, 8908 Butterfield Lane, Orland Park, IL 60462. Kaina — 8 doleriai, persiuntimas — 1.50 dolerių.

Kai buvo paskelbtas 1992 metų pavasarį „I laisvę“ fondo konkursas romanui, vaizduojančiam Lietuvos kovų ir kančių istoriją, ne vienam toptelėjo mintis, kad vargu ar tikėtinas ko nors meniškai brandaus. Pernelyg tų varžybų reikalavimai buvo užsakyminio pobūdžio, varžantys savo ugnies sarkofaguose, Jelcinas atskraidina Četėnijos Buro kevičių, kuris paskelbia vadovaujant naujai Četėnijos gelbėjimo vyriausybei.

Norėjosi netgi klaustis, ar nebūtų vertėje premijos iniciatoriams pasidairyti rinkoj (ar leidyklose) jau parašytų rezistentinė tema veikalų. Juo labiau, kad jų būta. Sakysim Romualdo Lankausko *Niekas nebuvo pagailėtas*, Vinco Adomėno *Kas apverks jų dalia?*, Albino Bernoto *Mergaitė, papuoški mano kapą* ir tt.

Nelengva būtų atspėti, kokie motyvai pastūmėjo premijos sumanytojus pasirinkti konkursinio „ringo“ formule, bet jų pasirinkimą lydėjo sėkmė. Dalyvių varžybose, kaip mums žinoma, nestigo. Būgstavimai, kad jos pagimdys negyva kūdikį, nepasitvirtino. Priešingai — konkursas atkėlė varčius mūsų rašijon naujai, debiutuojančiai rašytojai — Birutė Pečiokaite-Adomėnienė, pasidalinusi „I laisvę“ fondo premiją su senu prozos vilku Jonu Mikėlinskiu.

pavojų statyti savo ateitį vardan didelės ir šviesios Lietuvos ateities.

(a. v.)

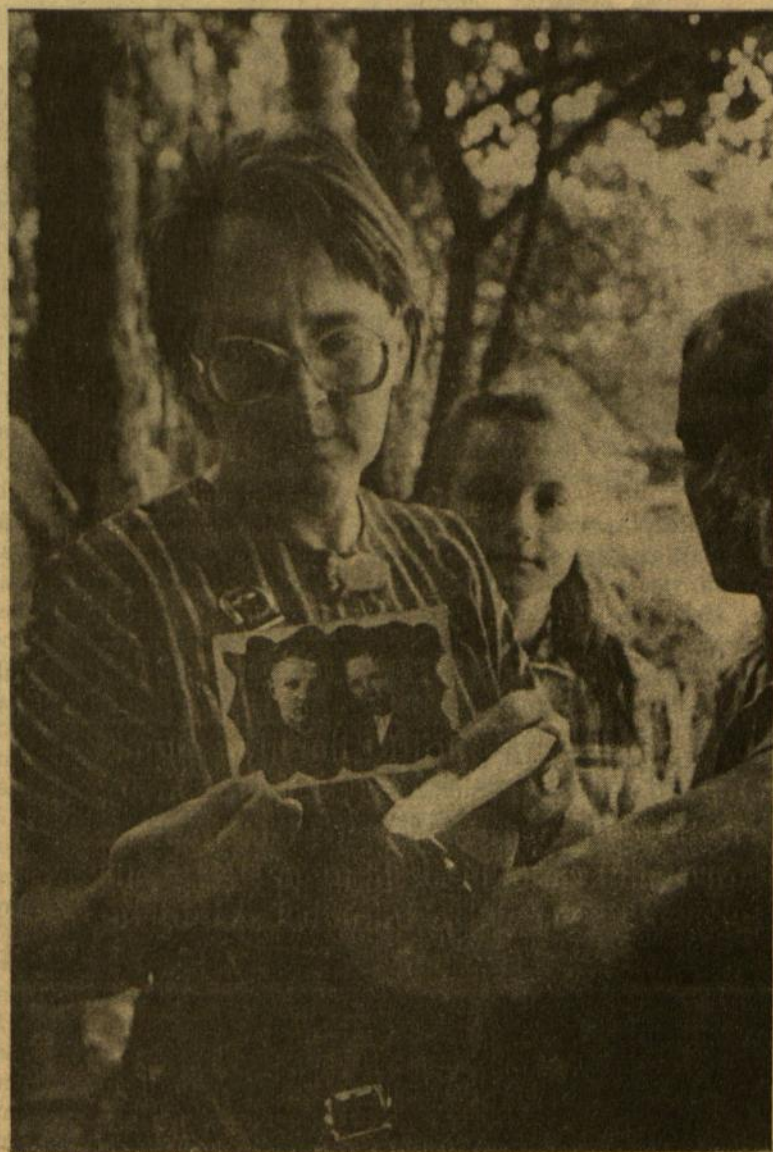
Tiesą pasakius, vadinti laureatę naujoke, gal ir ne visai tikslu. Rašytojiškos patirties jai nestigo. Būdamas aktyvaus pagrindininko Vinco Adomėno žmona, Birutė Adomėnienė buvo neblogai informuota apie miško brolių, o vėliau ir Gulago kankinių dalia. Kai Vincas metėsi rašyti anglių šachtų užuolandoje savo atsiminimus, Birutė juos parsigabendavo pluoštais iš Intos stovyklos ir saugiai suslapstydavo. Vėliau, patvarkiusi, išleido atskira knyga — *Kas apverks jų dalia?*

Šis rankraščių redagavimo darbas padarė Birutę Pečiokaite-Adomėnienę, kaip jinau prisipažįsta savo pokalbyje su *Naujojo dienovidžio* korespondente 1993 m. rugpjūčio 27 d., išbandyti savo pačios jėgas. Faktiškai, tą dieną, kai jinau perskaitė skelbimą apie „I laisvę“ konkursą, ant jos stalo gulėjęs užbaigtas pasakojimo apie Mortą Linkaitę tekstas. Jai belikę, sakos ji, vien įjungti ji į būsimo romano sudėtį ir sukurti greitomis konkurso reikalaujamą kovų ir kančių panoramą veikalo atsklandai.

Kaip dažno nūdienio prozos kūrinio, (ypatingai New Journalism mokyklos) atveju, romanas *Penktas: Nežudyk* nepasizymi kompozicijos vientisumu. Tai koliažas, kurio sudėtinėmis dalimis yra autobiografija (I dalis), istorinė kronika, sukurta pagal gyvų liudininkų liudijimus („oral history“), ir pagaliau, trečiojo dalyje — psichologinė apybraiža. Ne visur debiutuojančios prozininkės darbas lydi vienoda sėkmė, bet apilai, atsižvelgiant į keliamo uždavinio sunkumą, rašytoja išlaiko savo brandos atestato egzaminus „magna cum laude“. Daugiausia staigmenų aptinkame pirmoje romano dalyje.

Didžiausią nuostabą sukelia neeiliniai debiutantės sugebėjimai pasakoti. Ne fabulos narpliojimo, raizgaliojimo prasme, bet žodžio taupumu, glaustumu. Taip pat vaizduojamųjų dalykų, situacijų naujumu, nešabloniškumu. Nuo pat pirmųjų knygų puslapių atsiveria skaitytojui kažkokia vaiskuma, epinė platuma, kurią galbūt tektų pavadinti vaizgantiška, bet kuri, išibodusioji iki žagsų buitiskoj mūsų raštijoje, retas paukštis. Pagalvokime taip. Kaip bebūtų, juk konkurso sąlygos savime reikalavo, kad toje „panoraminėje“ dalyje būtų nostalginio Lietuvos tikrovės pagražinimo. Idiliškų, bukolinių vaizdelių, sumišai su pagraudenimais. Birutės Pečiokaite-Adomėnienės tekste to nusaldinimo nesama.

Tiesia lengvai atpažįstamas liaudies pasakorės tonas. Sūduvos lygumų dukters balsas, puikiai pažįstantis to krašto žmones, jų papročius, netikusį jų būdą ir dorybes, išskirtinį kalbos puošnumą ir taiklumą, mintijimo zigzagus. Žinančios, kokių pasakų prisiklausę vaikai ten šaukia pro miegus, kokias grimasas veidrody išraito skudamasis didas. Lengva buvo autorei suklypt buitiskume, bet jinau neapsunkina piešinio etnografinio elemento gausa. Jos pasakojimo tempas gyvas, lakus, kaip reta.

R. Juškėlio nuotrauka — „Partizanų palaikų perlaidojimas“

Iš Lietuvos fotografijos 23-iosios metinės parodos, vykusios 1994 m. spalio 28 — lapkričio 6 d. Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje.

Sunkiau aptarti kitą, išskirtinį Birutės Adomėnienės, braižo bruožą (tą jos „petite musique“, kaip sakytų Françoise Sagan). Tas jos tembras ateina, sakyčiau, iš retos dovanos įsijauti į Lietuvos žmogų, išsitiesti jo kailį, je ir perteikti jo jausmus, išgyvenimus, jo paties registre. Yra, sakysim, knygoje ilgas Teklės kelionės Žemaitijon aprašymas.

Kaip visi žinome, tokie „travelogai“ paprastai trenkia nuobodybe. Adomėnienės plunksna paverčia jį visai dinamišku, pagaviu pasakojimu, kaip kaimiško flirto scenas. Yra tos pačios Teklės „arija“:

„Ileido šaknis Teklė tame Antapusiųje. Taigi jau šešeri metai. Kai išėjo už Motiejiaus, peržengė

šitą slenkstį, atrodė — iki gyvenimo galo, ir va, kaip tas amžinas žydas — vėl į kitą pasvietį.

Ne tik dėl savo kiemo gelia Teklei širdį. Gaila upeliūkščio Apusinio, galulaukę juosiančio, kur ir žlugtą išskalausi, ir gyvulėliams karščiausia vasara vandens pakaks, ir pati duburyje pasipliūskensi. Ir Viduklės gaila, piliakalniais kaip duonos kepalais apramstytos. Nematė ji augdama šitokių grožybių, tad priėmė visa tai kaip dovaną, mainais už tėviškę gautą.

Kaip močiutės pasakose tie piliakalniai — su velniais, raganomis, senovės karžygiais, užburtomis karalaitėmis. Vietos žmonės, prie jų užaugę, tarsi nepastebi šito gražumo. Mergos Teklė vis paezindavo:

— Bene raganauti taikaisi, kad į Malovėno kalną bėginėji?

Kaip močiutės pasakose tie piliakalniai — su velniais, raganomis, senovės karžygiais, užburtomis karalaitėmis. Vietos žmonės, prie jų užaugę, tarsi nepastebi šito gražumo. Mergos Teklė vis paezindavo:

Tai vis per tą Motiejiaus svainį. Gundė, gundė jos žmogų, ir liežuvius savo padarė, pardavė Motiejus ūki.

Tėviškę savo pardavė!... Galvoje netelpa! Čia jo tėvai mirė, čia jo vaikai gimė. Teklės galva — tik laikyk apsikabinęs, dantim isikandęs, kojom isispyręs! Pardavė. Ne jos čia žemė, ne jos valia. Ką gali Teklė?

Išvažiuoja jie į Paežerio dvarą. Kaip kampininkai kokie...

Nedidukė vinjetė, bet koks kalbos talpumas, koks vaizdymo au-

(Nukelta į 2 psl.)

Vilniaus radijo ir televizijos bokštas — 1991 metų sausio 18 diena.

Algirdo Šakinio (Kauno moksleivių fotografijos klubo III klasė) nuotrauka

Iš Lietuvos fotografijos 23-iosios metinės parodos, vykusios 1994 metų rudenį Čikagoje.

Šiame numeryje:

Sausio tryliktoji • Birutės Pečiokaite-Adomėnienės romanas „Penktas: NEŽUDYK“ • Apie romano autorę • Vytauto P. Bložės eilėraščiai • Pasaulio liuanistų bendrijos ruošiamą konferenciją • 1994 metų Lietuvos fotografijos paroda Čikagoje • Sukaktuvininkas kalbininkas Zigmas Zinkevičius • Naujos knygos

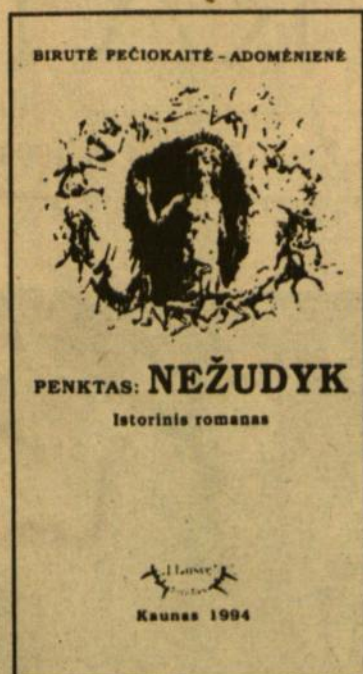
„Penktas: NEŽUDYK“

(Atkelta iš 1 psl.)

tentiškumas, kaip puikiai pagautas, būdingas lietuviui sėslumas, kaip nemeluotai (bradūniškai) skamba mūsų dievotumas! Iš viso, kaip nesistebėti. Pirmojo romano *Penktas: nežudyk* dalyje juk išpasakojama vienos šeimos, vienos giminės istorija, prasidedanti kažin kokio jotvingių ar natangų ainio, atklydimu Lietuvoje. Ne kažin kaip madoj šiandien tokios dinastijų, šeimų kronikos („sagos“), bet ne vienas gal prisimins, kaip susisukdavo žarnos skaitant jas vokiečių, austrų ar britų literatūroje. Adomėnienės veikale to nuobodulio nėra. Ji leidžia paprasčiausiai savo proseinių eisenai žengti savais likimo keliais, nei per daug jais didžiuldamasi, nei per daug jų gailėdamasi. Ta proga, pažymėtinas dar vienas būdingas rašytojai (nors šiaip mūsų raštijos retokas svečias) bruožas — emocinė savitvarda, pasireiškianti bodėjimusi retorika, teatrališkais mostais. Ši dovana ypačiai pravers autorei atkuriant miško brolių epopėją, kai jai teks apsaityti traumatinis žmonių išgyvenimus, bet nemažiau efektingai sumirga jina ir kai kuriose pirmosios dalies puslapiuose. Mat ne vien tenka autorei operuoti dokumentine žaliava, išgauta iš plačios savo giminės išspasakojimų; pagal konkurso reikalavimus, ji privalėjo pavaizduoti ir kai kuriuos istorinius įvykius. Atseit jai prirėkė dairytis informacijos senų laikraščių, žurnalų, dokumentų ir aplamai archyvinės medžiagos kaugėse.

Itin miela pažymėti, kad ir šioje srityje Birutės Adomėnienės sugebėjimai išskirti. Pasižymintys įžvalgumu ir saiko nuovoka. Taip jos talento dėka suliepsnoja skaitytojų prieš akis su visais traskėjais, dūmais ir kibirkštėmis Nepriklausomybės kovų lauzas. Stebinantis gyvumu. Tarytumei vėl girdėtumei tų įvykių dalyvio majoro Kazio Ališausko balsą per karo istorijos paskaitas. Nemažiau įspūdingai, be jokios patetikos, atkuriamas ir mažiau skaitytojų pažįstama Vietinės rinktinės dalinių, „plechavičių“ išsklaidymo istorija, su makabriškais vaiko samonės įstrigimais karo beprotybės vaizdais.

Palyginti nūdienio rašytojo prozos kūrinių su kinematografijos kūrinių yra pasidare daugiau negu banalu, bet Birutės Adomėnienės atveju tai neišvengiama. Daugiau negu kokio kito mūsų prozininko puslapiuos romanų *Penktas: nežudyk* skaitant nenorom skaitytojai susidaro įspūdis, tarytumei jis stebėtų

Justo Tolvašio titulinis puslapis Birutės Pečiokaite-Adomėnienės knygai

skaidrių tambūro (apkabos) sukimasi su šviesos — tamsos kaita, su visais tarkėtėjimais. Taip viskas jos montaže tikslu, taip kiekvieno epizodėlio trukmė apskaičiuota sekundėmis, taip skaitomasi su žiūrovo dėmesingumo ribotumu.

Nenuostabu todėl, kad kai kurie romano gabalai išsiskiria filmo kadro, puikiai sumontuoto epizodo, įspūdį. Tokiu, pavyzdžiui, yra (per ilgos cituoti) scenos, atkuriančios pirsiradusių namie bėglių į Vokietiją pasibaisėjimą vokiečių kariuomenės šėliojimu. Tenka stebėtis, kokia žodžio skalsa ir sodrumu, be skėryčiojimosi, be jokių retorikų „tremolo“ autorė užfiksavo mums tuos „imago mortis“ reginius. Kaulėtosios „Close up“.

Czesław Milosz yra vieną kartą pareiškęs savo nusistebėjimą, kad nors esama daugybės istorinių romanų, atidžiau pažvelgus, pastebima, kaip iš tikro nedaug kas „persikošia“ iš praeities į grožinę raštiją:

„Literatūra pritveria taip nedaug realybės, dievaži, taip mažai, jog toji kartkartėmis išnyra tik dėka kokios nors detalės. O šiaip stambioji dalis to, kas išgyventa, dingsta be žymės. Imkim, pavyzdžiui, Napoleono karų laikotarpį. Ką iš tikro yra išsaugojus iš jo literatūra? Aš nekalbu apie žygių ir mūšių aprašymus, bet apie betarpe, kasdieninę realybę“ (Milosz par Milosz. Entretien de Czesław Milosz avec Ewa Czarnecko et Aleksander Fiut. Traduit du polonais par Daniel Beauvais. Paris: Fayard, 1986).

Skaitytojas dėkingas Birutei Adomėnienėi, kad jos dėka neliks užmarštyje Nepriklausomybės kovų, Plechavičių istorijos ir

Wehrmacht'o beprasmiškai nuokojamos Lietuvos reginiai.

Savo pasikalbėjime su *Naujojo dienovidžio* darbuotoja, Birute Adomėnienė sakosi nuolat prisimnanti jai tartus Tauro apygardos vado Antano Vanago-Ramanauskos žodžius: „Mes vargu besulauksim laisvės, Jūs galbūt. Jei išliksite — pasakokite, rašykite tiesą apie mūsų kovas! Tegul sužino tie, kurie gyvens po mūsų“.

Antroji romano *Penktas: nežudyk* dalis yra to partizanų vado testamentas vykdymu. Pažintinė jos vertė neabejotina. Autorė yra pabrėžusi pakartojamais, kad jos kūriniuose „nėra jokios fantazijos, o vien faktai, kuriems suteikta literatūrinė forma... Vazinėjau į tas vietas, kur vaikščiojo ir žuvo partizanai, kur kalbėjau su tų apylinkių žmonėmis“.

Skaitytojai nesunku sutikti su teigimu, kad knygoj nėra „nusmailinimų“, kad iškeliami faktai nėra pramanais. O dėl tos žaliavos įvilkimo į deramą literatūrinę formą, autorės reta dovana įsiklausyti į liudininkų kalbą ir perteikt jos srūvį suteikia romanui *Penktas: nežudyk* neužginčytiną pranašumą prieš periodikoj ar knygų pavidalu pasirodžiusią temą memuarinę raštiją. Tikru, natūraliu varžovu lieka jai, žinoma, vien jos vyro Vinco Adomėno knyga *Kas apverks jų dalį?* Jas sugretinus, akivaizdu, kad esama kai kur tų pačių įvykių pavaizdavimų (Kūčių vakaro, vėliavos šventinimo), kad suminimi tie patys įžymūs žmonės, kaip pavyzdžiui, Skirmantas. Bet aplamai jos viena kita papildo. Abi yra tuo „tiesos sakymu“, kurio troško Vanagas-Ramanauskas, nors kartais toji, prie fetišizmo priartėjanti, autorės pastanga kuo tiksliausiai nustatyti kaulinių vietas, išaiškinti partizanų pavardes-slapyvardžius, išciuoti įsakų, potvarkių, eilėraščių ar dainelių tekstus — pernelyg alsina skaitytojo dėmesi.

Antrąją savo istorinio romano dalį autorė yra pavadinusi neįprastu, keistoku pavadinimu: „Dešinys“. Pasirodo, tai „Geležinio vilko“ rinktinės vado pavardė ar slapyvardis. Atseit labai nedaras, punktyrine linija, vandenkliniu piešiniu yra piešiamas jo profilis. Labai patrauklus, tarp kitko, Lietuvos kariuomenės karininko portretas. Iš jo poelgių, draudimų, perspėjimų, reagavimų į girtavimą, brutalėjimą, skubų susitvarkymą su įtariamais išdavyste žmonėmis, skaitytojas daugiausia sužino apie laisvės kovotojų gyvenimo slogučius. Šiaip giliau įsimenančių partizanų profilių knygoj kaip ir nėra. Išimtis galbūt būtų pokštininko Tvoros (puikus epizodas, kuriame jis pa-

reina, sakydamasis, jog esąs „užverbuotas“) ir vaidinančio prieš sribus vokiečių Petriuko Gumauskos siluetai. Pastarasis primena vieną iš Albino Bernoto *Mergaitė, papuoški mano kapą* personažų.

Faktiškai, ši knygos dalis galėjo vadintis: „Ave patria, morituri te salutant“. Dievaži, kaip įsižiūrėt giliau į tuos partizanus, jei jų būtų bunkeris brolijoj tokia trumpalaikė, tarsi sumirgėjimas vienvatės radaro ekrane. Slogi toji gladiatorių eiseną — vienos žūtys. Nusispaunant, susisprogdinant, nusibaigiant nuo žaidų drėgnam, nevėdinamam bunkery ar tarymo kameroje... Nėra čia jokių Rambo ar Mad Max, jokių celuliodinių antžmogijų. Vien akivaizdūs įrodymai, kad žmogaus vaizduotė neaplenkiama, kai jis užsigeidžia prasimanyti naujus žiaurumus.

Yra toj kronikoj ir daug herojų — vyrų ir moterų, bet tai pilki, neišvaizdūs padarai. Nepalūžę, ištvėrę baisiausius kankinimus, gelbėję, vilkę, nešę per bruzgynus sužeistą kovos broį, slauge slėptuvėse, gabenę slapta į miesto ligonines nepagydomus. Užvis dingiausi yra miško brolių motinų, išleidžiančių sūnus į mišką paveikslai:

„Išėjo naktį. Dabar jau keturi. Kol gyva tokie ir matys, stovinčius prie lovos, niekaip negalintis atsiseikinti.“

— Atleisk mama. Negalėjau aš kitaip...

Vincas, Vincukas...

— Tai jau eisim. Ne mes vieni, mama. Dabar daug vyrų miške... Antanėlis...

— Išvysim ruskus, ir sugrįšim — Jonelis pasilenkia, bučiuoja ant apklotą ranką...

Žmonės visada žudysis. Visai panašiai, netgi įterpdama tuos pačius žodžius į savo veikėjų lūpas, vaizduoja Slavanka Drakulič (*The Balkan Express*. Fragments from the other side of the war. New York: Norton, 1993) Bosnijos jaunuolių atsiseikintį su tėvais. Bet čia panašumai ir baigiasi. Chaosas ten Jugoslavijoje, bet vis vien esama kovos vienetų, šokių tokios tvarkos. Mūsų partizanų kova buvo nepalyginamai beviltiškesnė. Užpeistų žvėrelių gynimasis, be jokios pagalbos iš užsienio, ne vien prieš galingesnę, geriau įginkluotą, bet neaplenkiama melo ir apgavystės srityse, prieš.

Skaityt *Penktas: nežudyk* tai dalykai metasi į akis. Pirmas tai žmonių rūpestis palaidoti dera- mai žuvusių, išniekintųjų kūnus. O antras, tai neišpasakytai aukštas nuošimtis atvejų, kada partizanai buvo prieš užklupti. Neišaiškinamas kitaip, kaip išdavyste. Autorei pavyksta perteikti

tą netikrumos jausmą, kuriuo gyvena partizanai, kartais sapnais, nuojautom, nuspėdami savo mirtį. Juo labiau, kad autorė toli gražu nenutylė miško brolių pralaimėjimų ar juos apninkančių abejonių:

„Bunkerin grįžo Griausmas ir drauge su Dešiniu vėl išėjo. Vėl dviese link Išlaugo, vėl tais pačiais keliais, sunki našta, baisi žinia — nebėra sūnaus, nebėra brolio...“

Ir tu kaltas, vade, visada tu kaltas, atsakai už kiekvieną neišsagotą! Ir kiek tai teis, ir kiek dar kartų jis eis per kaimus, nešdamas šitą žinią: nebėra vyro, nebėra vyro, nebėra tėvo... ir kokia viso to prasmė?

Jie patys pasirinko. Visada ateina patys. Žino, kur eina. Samoningai ateina numirti.

Tik ar ne per didelė tai kaina už saujelę sunaikintų enkavedistų? Ir galo nematyt...

Nieko, gal jau neilgai? Vasarą turėtų išsispėsti. Dieve, ko jie ten tūpčiojo, ko jie laukia tenai Vakaruose? Šitie gyvasčių nusinešę jų dėsims... Gal jau šia vasarą? Iškęsim! Viską iškęsim dėl laisvės. Vieni žūsta, kiti ateina. Išlaikysim“.

Nelengva komentuoti mūsų amžiaus gėdas, bet kurdama savo įvykių mozaikas Birutė Adomėnienė stengiasi išlikti objektyvi. Negi imsi jai priekaištauti, kad jina nesižavi patsidavėliais žudikais plėšikautojais sribais. Bet jina jų neplūsta, nevaizduoja pažmogiais, nebent ten, kur jų veiksmams jiems tai terminą nupelno. Kartais jos piešiamos vinjetės netgi elegantiškai groteskiškos:

„Marčiausku, naujai iškeptam sribeliui, kaip tik proga pasižymėti: einam, vyrai, čia bunkerį žinau, ištaikysim bandiūgą! Saltesnės galvos bandė atvešinti, bet kur tau; bijot, tai neikit, vieni susidorosim! Kad šitaip; patraukė visi: vesk greičiau.“

— Užminavo, rupkės.

Apvaikščiojo kareiviai, apžiūrėjo — jerdama, ne tokių matėm.

Knebinėjasi prie laido, išsitraukė peilį, nupjau, ir kvit. Tik kad, bjaurybė, niekaip nepasiduoda, čiot vazi! Truktelėjo neatsargiai — ir keturi narsuoliai jau niekada neatsirinks, kur katro ranka, kur koja...“ (p. 177).

Panašiai kaip Vincas Adomėnas, autorė sumini kai kuriuos svarbesnius politinius įvykius krašte. Teisingiau jų atgarsius į laisvės kovotojų nuotakas: Bertasiūno amnestiją, rinkimų ir Aukščiausiąją Tarybą farsa, paskolos lakštų brukimą gyventojams ir tt. Patiriam taip pat, kokie buvo partizanų lūkesčiai, išleidus į Vakarus Lukšą — „Skirmantą“. Nepagaili autorė taip pat ir linksmesnių nutikimų, kaip, pavyzdžiui, moters, nešinos uniformomis, pakliuvimą į sunkvežimį pilną sribokų.

Trečiosios romano dalies — „Morta“ turinį sudaro merginos, kurią buvo pamilęs Skirmantas, istorija. Už tą jos prasižengimą komunistinei moralei žvėrys — bolševikai ją nuožmiausiai kankina, kaltindami partizanavimu. Ta prasme „Mortos“ prieduras, sakytumėm, integruojasi į romaną, nes pavaizduoja terorą, ištinkantį partizanų artimuosius. Tuos dalykus Birutė Adomėnienė pavaizduoja įtikinamai, bet pati meilės istorija, manding, neįspūdinga. Galbūt todėl, kad minimos tikros pavardės.

Mat mums išeivijoj per eilę metų Juozo Lukšos pavardė yra virtusi legendine. Įsivaizduojam jį kaip reto sumanumo, drąsos vyrą, panašų į kokį Reilley ar Borisą Savinkovą. Tuo tarpu iš Birutės Adomėnienės knygos puslapių žvelgia į mus dūsaujantis bernelis, apdovanojantis savo Gelelę žiedais, kuriuos toji čia pat nugairina žolė. Iš viso, rašytojai nepavyksta įtikinti skaitytojo to romanselio didingumu.

Birutė Pečiokaite-Adomėnienė gimė 1922 m. liepos 23 d. Marijampolės apskrityje, Veiverių valsčiuje, Baltreliškių kaime. Mokėsi Skriaudžių pradžios mokykloje. Veiverių progimnazijoje, Kauno vidurinėje prekybos mokykloje. 1942–1943 metais Vilniaus universitete studijavo germanistiką, o 1945–1947 metais Kauno universitete anglistiką.

Pirmuosius kūrinius Birutė Pečiokaite išspausdino 1938 metais. Bendradarbiavo katalikų moksleivių žurnaluose *Žvaigždutė*, *Šaltinėlis*, *Ateities spinduliai*, *Ateitis*. Bernardas Brazdžionis jos kūrinius įtraukė į jaunųjų literatų almanachą *Pirmieji žingsniai*.

1941 metų vasarą Birutė Pečiokaite susituokė su Vincu Adomėnu, aktoriumi ir dramaturgu.

Bendradarbiau su teatrinės aplinkos žmonėmis, Birutė Adomėnienė susidomi dramos žanrą. Studijuodama Kaune, Valsybenei grožinei leidyklai išvertia į lietuvių kalbą A. Čechovo, I. Turgenevo, L. Andrejevo, A. Kuprino dramos kūrinių.

1947 metais sovietiniam saugumui pradėjus persekioti vyrą už vokiečių okupacijos metų kūrybą, teko skubiai palikti Kauną ir pasitraukti tėviškėn. Kurį laiką Adomėnų šeima dar bandė tęsti literatūrinį darbą, spausdindama savo vertimus bičiulių pavidėmis.

Nuo 1950 metų mokytojo Skriaudžių septynmetėje mokykloje.

Persikėlus į Baltreliškių kaimą, buvo užmegsti ryšiai su rezistenciniu pogrindžiu ir nenutrūko iki pat vyro arešto 1952 m. lapkričio mėn. 28 d. Už straipsnius partizanų spaudoje Lietuvos partizanų Pietų srities vado įsakymu Vincas Adomėnas buvo apdovanotas Laisvės kovos kryžiumi, o okupacinio Karinio tribunolo nuteistas 25 metams griežto režimo lagerio ir 5 metams tremties.

Po vyro arešto Birutei Adomėnienėi sovietų valdžia mokytojauti nebeleido. Iki 1981 metų ji dirbo buhalterė kolūkiuose ir Kauno gamyklose. Trejetą kartų važiavo į Intą, kur griežto režimo lageryje buvo kalinamas vyras, o grįždamas parsižėdavo dalimis jo slapta rašomų pjesių ir romano „Kas apverks jų dalį...“ rankraščius. Pastarąjį po Vinco Adomėno mirties parengė spaudai ir 1992 metais išleido.

Romaną *Penktas: Nežudyk* Birutė Adomėnienė pradėjo rašyti 1990 metų pavasarį. Medžiagą rinko lankydamą žuvusių partizanų — savo draugų, bendramokslų, pažįstamų — kapus, žuvimo vietas, užžėlusius enkavedistų išsprogdintus bunkerius, kalbėjosi su jų giminėmis bei išlikusiais gyvais partizanais. Romane gyvu meniniu žodžiu pasakojama autentiška Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanų kovų ir žūties istorija.

Už romaną *Penktas: Nežudyk*, „I laisvė“ fondo paskelbtos rezistencinio romano konkurso vertinimo komisija pripažino Birutė Pečiokaite-Adomėnienę laureate.

Šiaip zekinė buitį pavaizduojama įtikinamai. Labai simpatiški (mažiau anemiški nei Gelelė) yra rusaičių zekių, didžiai ištrokusių vyrų glamonių, atvaizdai. Ypačiai paveiklu epizodu yra tasai, kuriame vaizduojama, kaip bado kamuoja Morta puola naršyti šunidę, ieškodama jovalo atlaikų. Argi verta pridurti, kad iš viso aprašomoji klaikybė panaši į mums pažįstamą buitį iš Elenos Juciūtės ar Stefanijos Rūkienės knygų. Išskirtinu bruožu būtų nebent tai, kad Birutė Adomėnienė pavaizduoja kur kas šiurpulingiau savo kacetininkės psichinių lūžių nužmogėjimo kreivę. Kankinimų paveikta, jina pradžioje ima bijoti sieninio

laikrodžio katino žvilgsnių. Vėliau ją ima draskyti patologinė neapykanta iš Moldavijos atgabentom vienuolėms sektantėms, nors tų „monaškių“ elgesys nukreiptas ne prieš ją, bet prieš stovyklos vadovybę. Faktiškai, tos moteriškaitės, sumaniai sutvarkančios garsiakalbius („gavarilkas“), primena savo priešinimusi galvažudžių valdžiai žavingus sektantus metodistus nuo Gardino Sruogos *Dievų miške*. Tik Sruoga parašo juos su neslepama pagarba. Ir aplamai, kiek teko pastebėti kitataučių knygose apie Gulagą, jei kur užsimenama apie „monaškes“, tai jų laikysena aptariama dažniausiai su atjauta, jei ne su pasigėrėjimu.

Pasaulio lituanistų bendrijos konferencija Vilniuje 1995 metais

Pasaulio lituanistų bendrija (International Association of Scholars in Lithuanian) 1995 metų birželio 27-29 dienomis Vilniaus pedagoginiame universitete (Ševčenkos 31) rengia mokslinę konferenciją: „Priklausomybės metų (1940-1990) lietuvių visuomenės: pasipriešinimas ir/ar prisitaikymas“.

Konferencijos problematikos metmenys

Birželio 27 d.

Sovietmečio lituanistika ir visuomenės sąmonė

„Liaudies kultūra“ to meto vertybių hierarchijoje

Literatūrologija ir menotyra: ponios ar tarnaitės?

Istoriografija ir „tarybinis patriotizmas“

Lietuvių kalbotyros pakilimas ir lietuvių kalbos nuosmūkis

Lietuvių problema išeivijoje: teorija ir praktika

Lituanistika pogrindyje

Santykis su tautos kultūros tradicijom: mitologizacija, falsifikacija, nutylėjimas

Socrealizmas be realizmo

Birželio 28 d.

Kūrybos valdymo fasadas ir užkulisiai

Kultūros institucijos: nuo ministerijos iki KGB

LKP ranka prie valdymo pulto

Kūrybinių sąjungų paskirtis: hierarchijos formavimas ir privilegijų dalybos

Homo sovieticus literatūroje ir mene

„Academia et universitas“: mokslinės ir pedagoginės veiklos atskyrimo užmačios ir rezultatai

Egzodo lituanistikos institucijos

Išeivijos ir Lietuvos ryšiai: „Tėviškės“ draugijos slenkstis

Lietuvos nepriklausomybės laikotarpis – didysis tabu

Cenzūra ir autocenzūra

Birželio 29 d.

Kūrėjo alternatyvos – klientija ar rezistencija

Pasirinkimo laisvės parametrai ir ribos

„Dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto“ (atviras ir užmaskuotas principo įsikūnijimas)

„Rimbo ir meduolio“ politikos nelaisvėje

„Kas leidžiama Jupiteriui, tas neleidžiama jaučiui“

Lietuviškos savilaidos didybė ir skurdas

Išeivijos kūrėjo orientacija: tarp lietuviškos ir pasaulinės kūrybos

„Tautos“, „valstybės“, „liaudies“, „asmenybės“ ir kitų sąvokų mutacijos

Sovietinė naujakalbė: žodis be prasmės

Ezopinės kalbos tipai ir formos

Disidentizmas kaip dabartinių autobiografijų puošmena

Kabliuko ir masalo principas

mene: oficialioji ideologija modernistiniais rūbais.

Pranešimo trukmė 15 minučių.

Po konferencijos pranešimų tekstai bus publikuojami.

Pranešimų temas su trumpom anotacijom (santraukom) prašome siųsti iki 1995 metų sausio 15 dienos:

Pasaulio lituanistų bendrijos prezidentumui

VPU Lituanistikos fakultetas

Ševčenkos 31

Vilnius 2001, LIETUVA

Telefonai:

Prezidiumo pirmininko Alberto

Zalatoriaus ir Bendrijos sekretorės Astos Tilvytienės Vilniuje

iki 15:00 val. 23 01 60

Konferencijos organizacinio komiteto pirmininko Egidijaus

Aleksandravičiaus Kaune nup

antradienio iki ketvirtadienio

22 02 65

Bendrijos įgaliotinio Eugeni-

jaus Jovaišos faksas Vilniuje

63 95 10

Pasaulio lituanistų bendrijos prezidentumas

Vytautas P. Bložė

SKOLA RAMYBEI

MAŽAM PAUKŠTELIUI

vėjas nešioja sidabrinus
vorelių plaukus, aukštam dangui
saulė škaisti škaisti

mažam mažam paukšteliai
sunku išskirti

RUDENIOP

lietus naktį
prausia sapnuojančias varnas
— kar kar kar — jos jau žadina mane
meditacijai

BALKONE

juodvarniai klega lesinėdami
vijoklių juostančias uogas

dovanokit, šnekučiai, aš tik
pasėdėsiu, pasigėrėsiu

EGOIZMAS

ilgai meldėm lietaus
kad dygtų grybai
ir štai — kap kap kap — ant
samanų ir spyglių
pirmi lašai

Viešpatie, atidėk
leisk pareiti namo
grybukai pakentės

SAVIKAINA

per vasarą mokiaus vaikščioti basas
dabar, grybaujant, autuvas pritrynė
atpratusias kojas

oi kokia skani, kokia brangi
bus vakarienė!

NUOJAUTA

apyžilibis
vis tiek grybauju
kažkas staiga sustabdo kur reikia, kad
nesumindžiočiau

DIEVAS ATIDĖLIOJA LIETU

Barbutė bijo viena miške
tad vedas ir mane, apyžilibi, grybauti

toks tokį vedė ir pasiklydo
pavargo, guli ant šiltos girių paklotės

o Dievulis atidėlioja
pakibusių lietu

RIZIKA

per upelį, per tiltelį
per miško tankynę
oi sutems tamsi naktelė
kur gausi nakvynę?

nuošaly nuo svieto purvo
ilsisi poetas
po egle prie vilko urvo
kur kaulėliai mėtos

SKAITYMAS

saulėta vasara
paukšteliai čiulba sode
žydi pievų gėlės
sėdžiu pavėsinėje
skaitau šventas knygas
lietus už lango
vėjas nešioja ir plėšo
geltonus lapus
prietemoj prie spingsulės
sėdžiu vienas
skaitau šventas knygas

NAKVYNĖ

dūmais kvėpia — skania
gausim vakarienę
pas girinę senę
priekvairę vargdiene

kaip atsimekėsim
pustuštėm kišenėm?
ar įtikt mokėsim
blusom besmegenėm?

ROŽANTĖLIS

slėphi užantėly
dar neužnešiotą
mažą rožantėlį
Tėvo Roko duotą

ATSISĖIKIMAS

sukasi varpėliai
tamoje prie žvakių
oi vorai voreliai
ginkit mus nuo blakių

dulkini verpėjai
laimnešėliai mūsų
amžina garbė, jei
ginsit ir nuo blusų

regžiūt pinklę kraupią
spėskit spąstą gerą
gerkite tų kraupią
kas mūs kraupą geria

ATSISVEIKINANT

ačiū, pavėseli
šnarantis upeli
jum už poilsėlį —
ir visa kalbėlė

PASIKLYDĘS VAIKAS

kažkur toli miške
ūkauja grybautojų
vaikas: jo balselis
toks graudus, toks pražūtingas

ką man daryt? atsiliepti?
bet gal jį išgirs saviškiai?
negi manęs jis šaukiasi?

saulė leidžiasi. Ūkavimas nutyla

KAS DIKTAVO?

ant mano stalo
krūvelė tuščių tušinukų
nemoku jų išmesti
juk jie viską rašė
aš tik stebėjau

Vytautas P. Bložė (dešinėje) su kuriančiu apie jį filmą Vytautu V. Landsbergiu pernykščių metų žiemą Lietuvoje.

KOVARNIAI

ant daugiaaukščių namų
TV antenų sutūpę
stebi jie, kaip tiesiog akyse
gėsta saulėlydis

SUKAKTIS

kaukia per naktį šuo
mėnuo ramus, susimąstęs
kodėl tau skruostu rieda ašara?

KĄ UŽDIRBAI

ką, ir sensti
turi vis geriau rašyti
vargas seka tavo pėdsakais, klausdamas:
ką uždirbai rašydamas? ką praradai gyvendamas?

KAS SULESĖ?

oi kas sukasi virš galvų, kas virtuvės pravirą langą klebina?
oi kas dažo kas rausvina medžių ir krūmų šakas, paežerių uogas?
oi kas pušų viršūnėse klega? kas žino visa kas bus ir kas buvo?

oi kas orkaitėje kvėpia, kas rusvina Barbutės saldu pyragą?
oi kas bėga kas skuba į stotį Mokytojos pasitikti?
kas užuodžia aptinka, kas pro pravirą langą iš tolo vėstantį regi
pyragą?

oi kas jaukino kas lesino paukštukus, kas juos pratino
smaguriauti?

oi tai tas ir sulesė Barbutės, ačiū Dievui, pyragą

ŠALTALANKIAI

smagu kilnot priskintus krepšius, Barbutėi rankas nutempusius
Dievo dovaną, parvežta
autobusu iš anapus Leipalingio
kur akmeningas
keliams taisyti nukastų pilkapių gruntas
žaliame fone geltonos uogos

GRĮŽTANT IŠ JUOZO SODO

autobusų stotelėj su pilnais
krepšiais ir sunkia
kuprine ant pečių stovėdamas galvoji: štai jos
Dievo dovanos, rudens sodo
gėrybės: kokia graži
žmogaus širdis ką nors kitam
atiduodanti. Ir toj perpučiamoj
pašiūrėj staiga visais kaulais pajunti
į vakarą suatšiaurėjantį vėją: šianakt
bus šalna, nakties dangui žąsys girgždės ir mėnuo
žvelgs kambarin. Ir tu staiga supranti
(geriau negalvoti), kiek pasikeitė: nebesidrovi
imti ir su ne per daug laiminga
šypsena dėkoti už tai, ką gauni, niekuo
nebesitikėdamas atsilyginti

PAUKŠTVANAGIS

išgirdęs nirtulingą
kovarnių klegesį išpuolu į
balkoną ir matau, kaip visu pulku piktai jie šmėkščioja
apie išdidžiai sklendžiantį paukštvanagį. Tas
šaltas ir abejingas, lyg jų nebūtų: nei
įkyraus triukšmo, nei to nardymo pro pat
aštrų ir lenktą snapą, nes jam
ne jie nė rūpi, o tik benamiai, sulaukiję pastogių ir
balkonų plikbaldžiai

štai jau išdidžiai tolsta — prabėgę atšiaurūs metai
nyksta už artimo girios
akiračio, už namų, kur kiemuos
vaikai ir pašiurpę gėlės ir liūdno tavo akys
kažko tębeškančios dausose

KASMET KARTOJASI

lietus prie ežero
raudoni šermukšniai
varnos, ar ne tos pačios —
žadinančios rytais meditacijai?

NE ČIA MŪSŲ TĖVIŠKĖ

vakarais, jau po saulėlydžio
langai dar atspindi rudens žarą, tamsoj
girdžiu
medžių viršūnėse žiemosiančių paukščių
šnaresį, tuo tarpu kai
kiti — sudie sudie! — jau traukia
į tolimas dausas. Ir vis mažiau jų lieka
plikais pirštais apglėbusių šaltą šaką

LAIKAS

atvykę — abudu seni — iš kaimo
atvežė pintines obuolių, saldu
virtą sūrį ir dar šio to
sėdime, šnekučiuojamės, geriame
žalią kasrytinę mūsų arbatą. — Kada
atvažiuosit? — klausia. Kad nebeturim
kuo... Autobusu kebliau. Ir vis trūksta... na
laiko. Dieve Dieve, kaip jis bėga. Tartum
vaikystės upelis, sustabdytas tik
nepriklausomybės laikų fotografijose
sename albume, kurį žiūrinėjame

RAMYBĖ

svečiams išvažiuavus, tyku
ramu namuose, tik priestvaninis
žadintuvas tiksi, centimetras po centimetro
gesindamas laiką. Barbutė persuka
ir vėl paleidžia
badžanų juostelę, ir vingriabalsė indė
gieda, lydimą
ramaus bodhisatvos. Miegu ir miegu
gražinų siaubų ir nelaimių
skolą ramybei

Skaumas ir liūdesys lietuvių fotografijoje

JŪRA AVIŽIENYTĖ

23-ioji kasmetinė Lietuvių fotografijos paroda Čikagoje vyko nuo 1994 m. spalio 28 iki lapkričio 27 dienos Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje ir Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e. Ekspozicijos tema — skausmas ir liūdesys. Parodą suorganizavo ir jos katalogą išleido Algimantas Kezys; parodos rengėjas — Budrio Lietuvių Foto archyvas. Keliasdešimt parodos dalyvių — mėgėjų ir profesionalių fotografų, gyvenančių Lietuvoje ir JAV, savo darbais svarstė klausimus: Ką skausmas reiškia lietuviui, Lietuvai, žmogui? Su kokiais simboliais ir vaizdiniais yra skausmas siejamas? Tuo pačiu metu autoriai galėjo pademonstruoti savo techniką, stilių įvairumą, netikėtus motyvus. Susikonscentravimas ties skausmu ir liūdesiu padarė šiemetinę parodą vientisą, nes jei nebūtų buvę bendros temos, vieninteliais dalykais, siejantis šiuos įvairių amžių, skirtingų mokyklų ir skirtingų požiūrių autorius, būtų buvusi tik jų tautybė. Paroda įrodė, kad skausmas sieja mus ne mažiau kaip tautybė. Pamatėme, kaip skausmą ir liūdesį suvokia dabartiniai lietuvių fotografai.

Parodos metu vyko konkursas — lankytojai turėjo progą balsuoti už mėgstamiausią fotografijos seriją, už tą, kuri labiausiai žiūrovą sugraudino ar sėkm. Išklausiusi perleikė skausmą ir liūdesį. Pirmąją vietą laimėjo Sniegulės Michelkevičiūtės (gyvenančios Kaune) darbai: raukšlėta senelė, ranka parėmusi sunkią galvą, dvi skirtingos verkiančios mergaitės (viena juodame fone, balta žvakės šviesa apšviečia jos ašaras), sergantis vaikas ir laidotuvės. Šiai

Algis Jakštas
(Švenčionėliai, Lietuva)

Ruduo

autorei, kaip ir didelei daliai, parodoje dalyvavusių fotografų, skausmingiausias pasirodė esąs žmogiško kūno trapumas ir laikinumas: senatvė, mirtis, liga, psichinis atsivėlimas su

mylimu žmogumi. Liūdi ir seni, ir patys jauniausi. Turbūt labiausiai žiūrovus ir sugraudino šis netikėtas skausmo perkėlimas į vaikus: vaikai, paprastai tapatinami su viltimi ir ateitimi, čia,

šalia beviltiškai atrodančios senutės, patys dvelkia neviltimi. Čia atrodo reikšminga pabrėžti, kad iš visų Michelkevičiūtės vaizduojamų žmonių laidojama moteris atrodo laimingiausia: lyg ramiausiai išsėtusi po vargų, lyg truputėlį šypotusi, palikusi šį nevilties pasaulį.

Antrąją vietą laimėjo broliai Algimantas ir Mindaugas Černiauskai (iš Merkinės). Šių autorių fotoesė serija vadinasi „Vienatvė“. Černiauskų vaizdas iš tikrųjų išpūdingas — laidotuvės eisena snieguotame lauke; juodos figūros kontrastuoja su balta tuštuma. Autorių žodžiai, pritaikyti fotografijoms, atspindi šią tuštumą: „... Teesie Tavo valia. ... ir mes visi, likusieji, einame Tau iš paskos į didžiąją nežinomą, vadinamą amžinybės vardu. Einame — Teesie Tavo valia.“

Trečiąją vietą laimėjo vilnietis fotografas Antanas Suktus. Šio autoriaus darbas vaizduoja basą mergaitę, apsikabinusią savo mylimą šunį. Žiūrovui leidžiama suvokti, kad geriausia vaiko paguoda — jos ištikimas draugas šuo. Kitoje nuotraukoje vaiko skausmas vėl sugretinamas su seno žmogaus skausmu. Nuotraukoje „Lona“ mergaitė atrodo kaip subrendusi ir daug skausmo bei vargo patyrusi moteris. Net jos rūbai, tamsūs paltais ir skarelė, labiau primena viduramžių paveikslų vaikus — miniatūrinus suaugusius.

Ketvirtąją vietą (garbės pažymėjimą) laimėjo čikagiškės Aldonos Kaminskienės fotoserija „Lietuva brangi“. Ši autorė stebi tai, kaip laikas ir gamta žaloja ne žmones, bet jų kūrinius, jų kultūrą, jų tikybą. Fotografijose matome senus medinius dievu-

kus/rūpintojėlius, išsaugotus rūpestingų žmonių. Kaminskienės nuotraukose nujaučiame nenugalimą laiko jėgą, kuri visa ardo ir naikina. Tik žmogiška šiluma, žmogaus pastanga ir rūpestis savo tradicijomis gali bent laikinai tai jėgai priešintis.

Buvome apstulbinti parodoje buvusių nuotraukų gausybės. Apstulbinti ir nustebinti. Aprašyti ar vien tik paminėti kiekvieną autorių būtų tikrai neįmanoma. Įdomiausi atrodė tie darbai, kuriuose į liūdesį ir skausmą buvo žiūrima naujai, netikėtai: pastarieji vaizdavo ir matė skausmą ne tik kaip senatvę, laidotuves, šio gyvenimo trapumą ar ašaras, bet ir kaip keistą viziją (Vitalijus Butyrinas), kaip groteskišką ir kartu rimtą koliažą (Stasys Žvirgždas) ar kaip paprasčiausią žmogaus nuogumą prieš šį pasaulį (Vitalijus Butyrinas, Evaldas Butkevičius). Iš daugumos nuotraukų kai kurie žiūrovai tikriausiai pasigedo ne tokio tiesioginio (=žurnalistinio) požiūrio į skausmą, ne tokių įprastų motyvų ir vaizdų.

Vaizdinių ir motyvų pasikartojimą parodoje galima paaiškinti tuo, kad lietuviams skausmas yra susijęs su kančių pilna Lietuvos istorija. Kaip tik dėl to neįmanoma tokio tautinio (masinio) skausmo atsakyti, reikia jį įamžinti (tremtis, Sibiras ir t.t.). Neįmanoma jo nutylėti (bet toks skausmas nebūtinai virsta menu). Nesunku numanyti, kad tikriausiai ateina laikas, kai lietuvių tauta patirs naujų išgyvenimų. Ateina laikas, kai suvoksime skausmą kitaip, papildysime jį kitomis prasmėmis ir išreikšime jį naujais vaizdais.

Baigiant reikia pasakyti, kad 1994 metų fotografijos paroda, vykus Čikagoje, padėjo geriau suprasti skausmo daugiaprasmiškumą. Ši paroda — įdomus dvidešimtojo amžiaus lietuvių kančių ir skausmo dokumentas.

Žymiajam lituanistui, kalbininkui, Vilniaus universiteto profesorui dr. Zigmui Zinkevičiui sausio 4 dieną suėjo septyniadesimt metų. Baigęs Vilniaus universitetą 1950 metais, nuo 1956 iki 1968 metų buvo Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto prodekanas, nuo 1973 metų — Lietuvių kalbos katedros vedėjas. Tarp stambesnių jo veikalų: Lietuvių dialektologija (lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija), išspausdinta 1966 metais ir apdovanota respublikine premija 1968-ais, Lietuvių antropomimika (1977), Kazimieras Būga: gyvenimas ir darbai (1979), Istorinė lietuvių kalbos gramatika, 2 tomai (1980–1981). Svarbiausias jo veiklas — keliatomė Lietuvių kalbos istorija (pradėta leisti 1984 metais). Švedijos karališkoji humanitarinių mokslų akademija 1982 metais jį išrinko nariu. 1985 metais profesorius pirmą kartą atvykus į JAV skaityti paskaitas Amerikos universitetuose ir dalyvauti Mokslo ir kūrybos simpoziume Čikagoje, užsienio lietuviams buvo proga su didžiuoju mūsų kalbininku ir artimiau susipažinti — jis paliko tiems laikams — dar prieš Atgimimą, bet jau jo išvakarėse, neužmirštamą įspūdį — savo žiniomis, savo asmenybe, savo dvasia. Ilgiausių metų!

Naujos knygos

„Galerijos“ knygų derlius

Metų savartoje dažnam mūsų tikriausiai norisi atsigręžti atgal ir prisiminti, kas įvyko per praėjusius metus, kokie darbai buvo padaryti ir kaip jie buvo padaryti. Toks atsigręžimas ir įvykių bei darbų „itvirtinimas“ atmintyje padeda žmogui įvertinti jo dabartinę situaciją ir judėti pirmyn. Čia norėčiau suskaičiuoti ir trumpai apžvelgti „Galerijos“ knygų leidyklos ir fotomenininko Algimanto Kezio praėjusių metų darbus, būtent išleistą knygą. Išleista jų buvo šešios, o septyntoji jau parengta spaudai. Mano supratimu, tai labai daug. Ir, beje, šių knygų kokybė nenusileidžia kokybei.

Pirmoji knyga, kurią čia norėčiau trumpai apibūdinti, yra

Algimanto Kezio redaguota Kalifornijoje gyvenančių dailininkės Onos Dokalskaitės monografija. Šią knygą sudaro du Algimanto Kezio ir Dano Lapkaus parašyti įžanginiai žodžiai apie autorės kūrybą, pačios autorės pasakojimas apie savo gyvenimą ir darbą bei 74 spalvotos darbų reprodukcijos. Įžangos ir autobiografija parašytos trimis kalbomis — lietuvių, anglų ir rusų. Autorės gyvenimo kelias vingiavo per Lietuvos, Gudijos ir Amerikos žemes, kuriose formavosi Dokalskaitė — kūrėja, todėl dabar ji prabyla į šių kraštų žmones jų kalbomis. Onos Dokalskaitės stilistinė kalba, anot meno tyrininko Dano Lapkaus, pagrįsta realistine ir romantine tradicija, o tapymo maniera yra grafinio

ir spalvinio prado sintezė, kartais konfliktas. Dokalskaitė tapo portretus, natūrmortus ir peizažus. Krinta į akis, kad dauguma portretuojamųjų — moterys, o dauguma natūrmortų — gėlės. Per jas autorė reiškia savąjį ilgą grožio, gėrio ir meilės. Onos Dokalskaitės kūryba yra lietuvių meno istorijos dalis ir tikrai buvo verta šios puikios monografijos.

Kita knyga — Algimanto Kezio redaguota antologija anglų kalba *Lithuanian Artists in North America. Exhibitions in Dailė '91, '92 and '93* (Šiaurės Amerikos lietuvių dailininkai). Į knygą įtraukti 88 dailininkai, kurie 1991, 1992 ir 1993 metais dalyvavo parodose Čikagoje ir Lemont, Illinois. Kataloge pateikiamos trumpos dailininkų biografijos ir apibūdinama jų kūryba. Taip pat galima pasiskaityti ir pačių dailininkų minčių apie savo darbus. Knygoje apstu reprodukcijų. Buvo stengiasi, kad jos būtų iš įvairių dailininkų gyvenimo laikotarpių ir atspindėtų jų kūrybinį kelią. Knygos pabaigoje pateikiamas šiuo metu Kanadoje ir JAV gyvenančių, redaktoriui žinomų, dailininkų sąrašas.

Dar viena Algimanto Kezio pastangomis sudaryta ir Amerikos lietuvių dailės klubo išleista knyga vadinasi *Dvigubas solo*. Ši knyga gal kiek neįprasta, ją sudaro Algimanto Kezio fotografijos ir Loretos Vaškus eilėraščiai, kurie, kaip įžangoje pažymi Arvydas Reneckis, vieni kitų neišduos. Tai tik du žmonės, du kūrėjai, prisiglaudę po vienos knygos viršeliu kaip po vienu stogu. Skaitytojui fotografijos ir eilėraščių forma pateikiami dviejų asmenybių skirtingi pasaulio matymai, tačiau, kad ir kaip jie skirtingi, abu menininkai kalba bendromis temomis — abu ieško prasmės, tiesos, meilės, savęs, abu reiškia individo santykį su pasauliu, atverdami tam pasauliui savo sielą.

Ketvirtoji knyga nustelbia kitas savo formatu. Tai didžiulis Algimanto Kezio fotografijų —

Monografijos „Ona Dokalskaitė“ viršelio detalė

plakatu rinkinys. Ji vadinasi *Society's Man. 50 Posters* (Visuomenės žmogus. 50 plakatai). Kaip pats autorius prisipažįsta savo parašytoje įžangėlėje, jo visuomenės žmogus — vienišas žmogus. Tai liudija šie nuo 1959 iki 1975 metų sukurti darbai. Tačiau šis vienišumas nėra blogas ar skausmingas. Žmogus, net ir nuolat vienaip ar kitaip susidurdamas su visuomene, dalyvaudamas jos veikloje, išlieka individualybe, kitaip tariant, visuomenė susideda iš individualybių, kurių kiekviena yra kitokia ir todėl tam tikra prasme vieniša.

Dar viena Algimanto Kezio knygelė — *Taisykime Viešpatiiu kelius* skiriasi nuo kitų tuo, kad skaitytojas turi progą susipažinti su šiuo menininku, lyg ir įeidamas į jo sielą per kitas duris. Ši kartą skaitytojui pateikiamos ne

Algimantas Kezys
„Dvigubas solo“

jo fotografijos, o mintys, tiksliau teologiniai svarstymai. Ši knygelė — tai straipsnių rinkinys apie autoriui parūpusius teologinius klausimus, kurių svarbiausias ir visus kitus apimantis tikriausiai yra toks: ar galima laikyti Bažnyčią ir jos dogmas neklystančiu autoritetu. Kitos Algimantui Keziui rūpimos temos yra Šv. Rašto istoriškumas, dieviškas įkvėpimas, autorystė, moters traktavimas Šv. Rašte, pirmųjų bažnyčių vaidmuo, formuojant krikščioniškosios doktrinos posakius, Kristaus ir mūsų kūrų prisikėlimas, popiežiaus neklaidingumas ir kt. Kezys, išsakydamas savo mintis, taip pat apibūdina kelių žymų šiuolaikinių teologų veikalus. Ši knyga — tai įrodymas, kad šių laikų tikintieji nebėra avių banda, kuriai reikia stipraus ganytojo. Kelias į išsilavinimą ir išganyką jau nebėra per aklo paklusnumo galiną autoritetui bei nežinojimo lankas. Mūsų vadinamais pomodniais laikais žmogus kvestionuoja autoritetą ir nesileidžia kaustomas konservatyvių dogmų varžtu, jei to reikalauja poreikis žengti pirmyn, mąstyti, tobulėti ir laisvėti.

Priešpaskutinis šių metų darbas — knyga *Chicago/Kezys*. Įžangas šiam puikiam leidiniui parašė Donald J. Anderson, John Alderson ir pats autorius Algimantas Kezys. Knygoje pateiktos nuotraukos — tai autoriaus dokumentinis pasakojimas apie miestą, kuriame jis gyvena ir kūrė daugiau nei 30 metų.

Ir paskutinė jau spaudai parengta knyga bus dailininko Mykolo Paškevičiaus monografija, kuri savo apimtimi ir technika bus panaši į Onos Dokalskaitės monografiją. Įžangas šiai knygai parašė Algimantas Kezys, Danas Lapkus ir Donald J. Anderson. Taip pat prisiminimai apie savo gyvenimą ir mintimis apie kūrybą dalinosi pats autorius Mykolas Paškevičius. Bus išleisti dvi šios monografijos laidos: viena lietuvių kalba, kita — anglų kalba.

Pianistas Robertas Bekionis Čikagoje

Robertas Bekionis, M. K. Čiurlionio pianistų konkurso laureatas, baigęs Lietuvos muzikos konservatoriją (dabar Muzikos akademija), dažnai koncertuoja Lietuvoje ir toliau už jos ribų.

Apie Robertą Bekionį *Literatūra ir menas* rašė: „Nėra abejonės, kad jis sugeba išreikšti savo asmenybės artisto ir interpretatoriaus bruožus. Pasirody-muose yra galimybė maloniai jausti integruojantį susijungimą tarp pianisto ir klausytojų. Trumpai, jis yra pianistas, kuris priverčia pianingą dainuoti!“ *The New York Times* muzikos kritikas J. Horowitz rašė: „Robertas Bekionis stipriai ir žavingai atlieka koncertą“.

Iš Sovietų Sąjungos okupuotos Lietuvos nebuvo leidžiama Robertui Bekionii bei kitiems talentams išvažiuoti ir dalyvauti muzikiniuose konkursuose, nors pakvietimus gaudavo iš daugelio pasaulio kraštų. Lietuvai išsilavinus Pasaulio muzikos konkursų federacija Genevoje pripažinti M. K. Čiurlionio konkursą Lietuvoje kaip vieną iš 94 konkursų federacijosje. 1991 metais Robertas Bekionis buvo kviestas dalyvauti šio konkurso jūry komitete kaip vieno eksperto sekretorius.

Robertas Bekionis koncertuos Čikagoje, Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, 6500 South Pulaski Road, penktadienį, 1995 m. sausio 27 d., 7:30 v.v. Prašome rezervuoti vietas, skambinant Pranei Šluteniui 312-238-1536. Koncertą rengia Lithuanian Cultural Connection, Inc.

Sausio 29 dieną, sekmadienį, 3 val. p.p. Robertas Bekionis atliks programą su Lietuvos Valstybinės operos solistais Vitalija Šiškaite ir Bronium Tamašausku Jaunimo centre, Čikagoje.

Karilė Vaitkutė

Pranė Šlutenė

